

13.006

Hälsingland

Forsåsa

KUNGL. UNIVERSITETETS BIBLIOTEK

UPPSALA

Landsmålsarkivet

Dalhielm, Nilsa. 1938.

ULMAs frigel. M. 87. Humleodling
och bygd.

11 H. 4:

7 fotogr.

1 teckn.

13006

Humleodling och brygd i Forsa socken, Hälsingl.

efter Landsmålsarkivets frågelista M 87.

Pagesmän: Ulrika och Erik Eriksson, Humlegården, Ånsta.

Uppteckningar från sommaren 1938.

Britta Dalhielm, G.-H.

I Humleodling.

1. Humle kallas endast hömtra, f. best. f. hömtran. Speciella beteckningar voro bryghömtra och sörhömtra, den senare kunde man för köpa från bryggerierna.

Yfmark!
Kallas "han"
s. 2 (VR)

2. Humlerinken kallas hömströna, gälhömtra kallas en vinn utan finkställning.
hömströpa " " " med " "

QI avses inte
därmed sjölen
"kotten"? (VR)

3. För hade varje gård en hömstgät.

I börålan finns i regel inga humlegårdar. Humlegården låg inte vid någon särskild byggnad utan ett stycke från gården i en backe eller "ätter någon kant". Skillnaden mellan humlegården på ett förmöget och ett fattigt hemman var obetydlig.

Störans (störa = (humle) stänger) skulle bäras den tid berken gick lättast av. Humlegården risades med gränrisa, (gränrisa, mlb). Någon helms bredde man inte ut på marken.

Särz (=skära): "då vi tar opp störans jette vi sär är vinnene mä särans". Humlen togs med (tä ner) omkring Bartolomeus den 24 aug. Ett allmänt talesätt var, att "bäsa (=Bartolomeus) sken jissa på homban, inna man tog ner". Om man hum, brukade man ta ner den mellan "lätän å särän" (slätter och skörd). Numera är inte tiden så bestämd, utan "då vi ser (hjan) + [Humlen]

böjje på töske, jille vi ta né y, da",
 För i mil-den, var det gamla gubbar och
 gummor "ta gåsförke" (av gårdet), t. ex.
 "nån gammel fämme eller mömma" som
 "pörska hämbra" — "en inhäman (en viss
 därtill utskt person) jekke — å lå sjö hämbra-
 gåtra. Han hadde vinger må, så å
 lå hämbra,

Humlen förvarades i en käg eller tūna.
 Ju mera man packade i hop — den, dess
 bättre var det. — Humlerankorna användes
 inte till några som helst textilvaror. — Varje
 gård odlade inte mera humle än som behövtes
 för det egna hushållet. — Förmodligen gavs
 även humle i tionde; man gav ju ått som vä
 (d. r. s. allt som fanns.)

II Maltberedning.

4. malt

Man tog olika många spånar (pl. av span) malt alltefters storleken på den bygg man tänkte göra.

5. köpsä (~ kösä) var det kom, som skulle mä_ltas. Ibland kunde man ha "rög lammä, hä rast jussom goare dä" (men aldrig havu)

(?)

6. mä_ltas. Kommet mä_ltas d. r. s. "hä grov å b_lris p_ika (= groddar) i dä".

7. a. Man kunde laga i mä_lts olika. P_om-liga lade kommet i säckar och tät det b_löta mere i bäcken, andra lade det i en bar. P_omliga mä_lts inne i n_ingen också "å stänkte på vatten mä_l tv_igs (-truga) så dä rast lagom". Då kommet började gro, sade man "hä p_ikers (en p_ik = en grov)". De kom, som flöta oräp_ad, kalla-

des lätkör eller lätsä.

b. Då man såg, att malten böjades pikes, eldade man opp bästo (=bastun)* "å hov dit mä-lte på lävans å föds ihop å te ell/rygg". Där fick den tiska på bästlävans. "Han ska skötas om jämt så inte han hetta sja så".

Urik Erikssons skildring av proceduren: "Vi tar sen (=säden) ur häbbrens i e tunna å lägger n på e gstrv då de inte å ka-llt å bröter n så då blir junnemblött. Det får n ligga 3-4 dygn, man rör ibland om mä fingarna. Det mä-lte då å pikes. Det ska en bröta rå duktitt inna en bär ut då te lävan. Man ella duktitt 3-4 dygn, sopar ihop då häve rå i säcke å far te kvära. Hå skulle mäkas å kaossas groft." 1/2

Längre tillbaka hade man hemakvärrer, som bestod av 2 stenar. * se fot. 1!

ULMA 13006. B. Dalhielm. 1938

HLS. FORSA

Engl. M 87

III Maltdrycker.

8. drika var den maltdryck, som användes mest. Med ϕr menades ett mycket starkt dricka. 9. Bland ölsorter märkas buntϕr och brölopsϕr. Det sistnämnda var det "arimale" mygga matt i så då vast gøkt å buunt, nstan rusgivande. Gamma sort användes vid begravning. - juktϕr byggdes till juben.

10. Lättdrika byggdes i allmänhet "länge för slättann å vast sust för slütz (=slutet). 1-

svägdrika kallas sngt dricka. - Andra namn för dricka kämer man inte till. - Man

drack dricka var en tråkåna, som stod för bordet. "Alla ha dråks var samma pik (=pip) tess då ha vasts slütz". * eller störka (=stänka)

11. Någon särskild beteckning för tunt och dåligt dricka finnes inte. - Lozke är ett utttryck, som användes vid brännvinstill- verkning. 1-

12. Lärskilt starkt dricka kallas öt.

13. Man säger t. ex., att drickat är bästet, att "hä ha dömma ä" d. v. s. blivit svagt, att hä ha rösts smst (= surt).

14. Man sade: jöra dricka och brygga öt.

15. brygd gjordes "te stors brölöpa".

16. Man byggde i fåk_usm_ung; där kokades också dricka.

17. Lådant torde ej ha förekommit.

18. "Pen vi ha rösta ür ä beir ä mäsk" Det som är hur sedan man kokat, är mäskan. (*se sid 10!)

19. "Vi koke vatten på matte ä öse ifrån de tunna, vöhta (vöht = vöt), koke då ä häve hönbra oppi da. Man koke hönbran lammä vöhta ä late rä stä ä söta. Man ropar om mä en spräs (= spade). Efter kokningen öste man från vöten i ett röstkär (se fot. 2), över vilken man lagt ett röstläkan." # [i/r. rost]

I botten på rostkaret fanns ett hål, genom vilket rötten rann ned i en kittel. Men dessförinnan silades den genom ensäpa, vilka lagts i botten på karet. I kors över häpparna lägo härmdöks (dockor av röghätm) - och i själva hått satte en halmdocka, efter vilken rötten fick rinna. Flera gånger lät man rötten gå genom rösten och kokade upp den mellan varje gång. - Numera har man i st. f. rostken en röstkors med rostlakan över. Rötten får rinna genom enis ned i en köpa bär. Därefter bars rötten ut och fick stå och svåras. Sedan den blivit lagom sval jästa man med jäst, (jästniz). För hade man ett kar eller en bjälta "tå trä", som man "jästa ti", numera använder man en köpa bär eller en köpa fräska. "Man ha røst (= røst) i a spøst (= spøst) så man ha bevare jæsten

på dā vise". "Man hadde i grāe stena för
hā skulle jäsa fost om hā hitta på å bkr
svat[!], hā ā rimeli hårdjäst iblänn.
Man behöve inte like stena om inte
vosta bkr? för kall."

tstror eller skumm kallades den jäst, som
flöt upp. Man skulle ha burt med dricket
i källarn och där försiggick ösningen. Jästen
var på botten.

Därefter tappades dricket i en (dröjgas-
tåna, där det fick lagras. Man har en
tånsil (=tummsil), över vilken man lägger
rostläkan, då man silar. En tunna hade tre
hål, ett stort fyrkantigt, språna (=sprundet), för
vilket man satte en lucka, (sedan man tappat
i dricket) för att det skulle bli tätt, ett
mindre på samma sida som spronne, vilket
kallades svija (~sviga), och tån, tåpan

svija

från ena kortsidan, där man tappade ur
dricka. Tjuvja läckes först med en tjärva
(= trasu) sedan med en smet av äskgröa
så då ha vusta tätt. I "tomtappen" satt
en tapp som också kallades tomtappen.

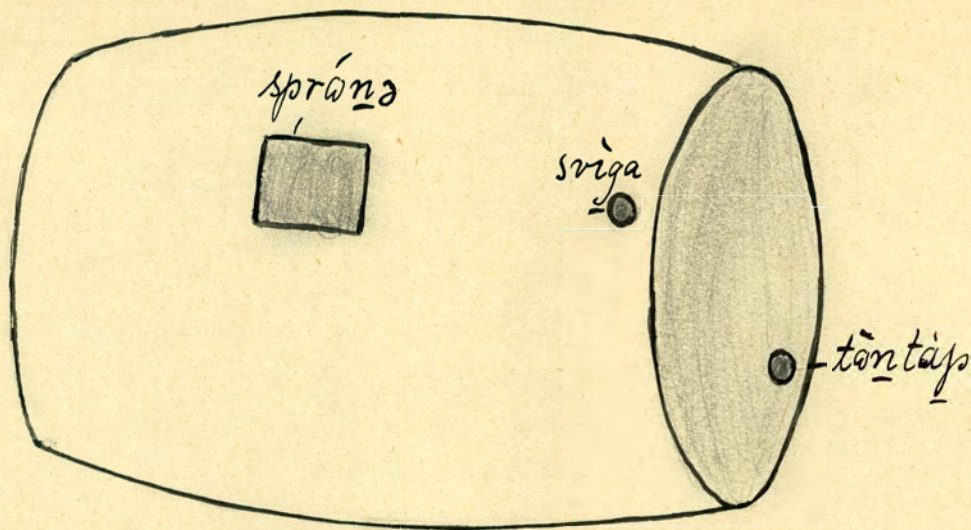
Om drickat slog av sig, såde man, att det
dömma eller blev dörz. Drickat
skulle vara bru^{nt}.

*(forts. från s. 7). Man kokar upp den och
sivar upp den. Den mäsik, som blir kvar,
"stills ni åt koma".

20. Varje gård byggde i regel för sig
själv, fastän det kunde hända någon enstaka
gång, att man byggde i låg några stycken.

Man brukade ge dricka att smaka, men
man använde inte särskilt uttryck för detta.
Alltid hade man "nä li-l-kaläs" för den tiden.

Druckestunna från Humlegården.

ULMA 13006. B. Dalhielm. 1938

HLS. FORSA

Frgl. M 87

Brännvin och dricka voro de enda
läskedrycker man använde. Inte ens embärs-
dricka gjorde man (åtminstone inte i de
båda Sagesmännens hem).

ULNA 13006. B. Dalhielm. 1938
HLS. FORSA
Fot. M 07

neg. m 2359

neg. m 2360

Bastu för torkning av malt.
Gemensam för byn Kansta, Forsa.

Mag. m. 2561
Rostkär från Humlegården, Nånsta.

ULNA 13906. B. Dalhielm. 1938

HLS. FORSA

Fagl. M 87

Mag. n 2362

Dryckestunna från Humlegården.
Grigga saknas på denna tunna.

ULMA 13006. B. Dalhielm. 1928

HLS. FORSA

Fotl. N 97

neg. n. 2363

Dryckestunna.

neg. n. 2364

Humlegård, Nånsta

ULFRA 13006. B. Dalhielm. 1938

HLS. FORSA

Fot. M. G.

ULRIKA 13006. B. Dalhielm. 1928

HLS. FORSA

Fygl. M 67

Mag. saknas
Ulrika Eriksson med träkammor eller stänkor.